

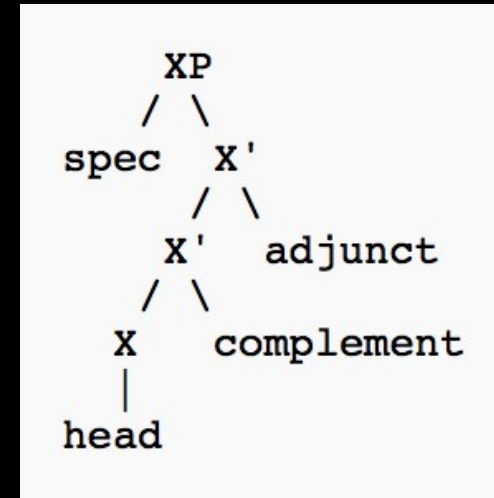
OJ305
TYPOLOGIE JAZYKŮ
z pohledu syntaxe

Syntaktická typologie

- co je to slovosled?
- co je to syntax?
- slovosled = pořadí větných členů ve větě
- syntax = slovosled, tedy pořadí větných členů, vztahy mezi nimi
- syntax = lingvistická disciplína, která se zabývá slovosledem, vztahy větných členů, tvořením vět

Syntax

- syntax -pořádek slov, vztahy mezi jednotlivými členy věty – morfologie
- syntax
 - valenční
 - složková
 - závislostní

Syntaktická typologie (Moravczik)

- z hlediska syntaktického se jazyky liší:
 - výběrem slov, která užívají k vyjádření
 - I am a student.
 - Jsem student. /Já jsem student.
 - Я студент.
 - výběrem slovních tvarů a forem
 - small spoon/-s
 - malá lžička, malé lžičky, malé lžičce, malou lžičku, malou lžičkou, malými lžičkami, malé lžičky
 - pořádkem slov
 - Tutto amam esose.
 - S - O - V.

Syntaktická typologie

- třídění jazyků:
 - podle slovosledu
 - nominativní VS ergativní jazyk – Jarmila Panevová
 - pravé X levé větvení
- Roman Jakobson – implikační zákony
- S – subjekt, V- verbum, O-přímý objekt
- Joseph Greenberg (také teorie univerzálií, genetická typologie...)

Levé X pravé větvení

- jazyky lze typologicky rozdělit i podle postavení rozvitých větných členů:
 - před jménem -levé větvení
 - např. angličtina
 - Yours friend's mobil. X Mobil of your friend.
 - za jménem-pravé větvení
 - např. čeština
 - Stůl, který stojí v kanceláři X v kanceláři stojící stůl.
 - většina jazyků využívá obojí větvení

Syntaktická typologie

pevný X volný slovosled

- zejména dle slovosledu
 - pevný - konfigurační
 - volný - nekonfigurační
- míra volnosti slovosledu souvisí s morfologickým typem jazyka, proč?
- jazyky s volným slovosledem mohou měnit pořadí frází

Jakobson – implikační zákony

- má-li jazyk volný slovosled, má pádové koncovky
- má-li jazyk pevný slovosled, má hodně pomocných/funkčních slov
- má-li jazyk volný slovosled, má gramatickou shodu
- proč?

Pevný slovosled X volný slovosled

- Peter met Suzy X Suzy met Peter.

– S - V - O X S - V - O

- Martin viděl Lucii X Martina viděla Lucie.

– S - V - O X O - V - S

– S-∅- V-∅ - O-i X O-a - V-a - S-∅

– Nom.- verb.akt. - Acc. X Acc. - verb.akt.f. - Nom.

- Lucie viděla Martina X Lucii viděl Martin.

– S - V - O X O - V - S

– S-∅- V-a - O-a X O-i - V-∅ - S-∅

– Nom. - verb.akt.f.- Acc. X Acc. - verb.akt. - Nom.

Pevný slovosled X volný slovosled

- pevný slovosled – izolační jazyky
 - např. germánské jazyky
 - striktní pravidla řazení větných členů
 - slovní pořadí slouží k vyjádření větných vztahů
- volný slovosled – flektivní a aglutinační jazyky
 - pořadí slov **RELATIVNĚ** volné – kontext, zdůraznění...
 - aktuální větné členění
 - deklinace a konjugace slouží k vyjádření vztahů mezi členy věty
 - např. čeština (relativně), austronéské jazyky

Slovosledné typy - indikativ

- **VO jazyky**
 - SVO – angličtina, čeština
 - VSO – semitské jazyky, keltské jazyky, biblická hebrejšťina
 - VOS – austronéské jazyky
- **OV jazyky**
 - SOV – němčina, sanskrt, novoindické jazyky
 - OSV – britský znakový jazyk, Yoda, moderní hebrejšťina
 - OVS - klingonština
- příklady?

Slovosledné typy - příklady

- Ich weiß nichts. ➤ S - V- O (němčina)
- Siaradodd Aled y Gymraeg. ➤ V - S- O (velština)
 - Mluvil Aled velština.
- yaqra'u l-mudarrisu l-kitāba ➤ V- S - O (arabština)
 - Čte učitel tu knihu.
- Yusif almanı yedi . ➤ S – O- V (azerbajdžánština)
 - Josef jablko jedl.
- puq legh yaS ➤ O – V- S (klíngonština)
 - Dítě vidí důstojník.
- Она его любит. ➤ S - O – V (ruština)
- Your father he is, but defeat him ➤ O - S- V, inf. - O - S - V (Yoda)
 - you must.
- Heghlu'meH QaQ jajvam. ➤ O – V – S (klíngonština)
 - Dobrý den ke smrti je dnes.
- Automobilon havas Ivo. ➤ O – V – S (esperanto)

Nominativní VS ergativní jazyk

- spíše morfosyntaktická typologie
- co je to nominativ? co je to ergativ?
- co je to pád?
- pád = morfologická kategorie, kterou jazyky vyjadřují vztah ke slovesu nebo jiným větným členům
- nominativ = gramatický pád vyjadřující základní vztah jména ke slovesu; pád podmětu v indoevropských jazycích
- ergativ = agenciál; mluvnický pád vyjadřující základní vztah jména ke slovesu; pád podmětu v kavkazských, indiánských jazycích, baskičtina

Nominativní VS ergativní jazyk

- ergativ – logický podmět tranzitivního slovesa
- absolutiv – podmět intranzitivního slovesa, předmět tranzitivního slovesa
- ergativ = akuzativ v indoevropských jazycích
- absolutiv = nominativ v indoevropských jazycích
- aktuální větné členění
- rozlišujeme tzv. nominativně-akuzativní jazyky a jazyky ergativně-absolutivní (také ergativně-akuzativní, tripartivní)

Nominativní VS ergativní jazyk

- jazyky nominativně-akuzativní užívají pasivum k zdůraznění patiens, či odsunu agens
- jazyky ergativně-absolutivní užívají antipasivum ke zdůraznění agens
- také jazyky s antipasivem i pasivem – inuitské jazyky

Ergativní jazyk

- baskičtina
- Černá řeč Mordoru
- sumerština
- kavkazské jazyky – čečenština, gruzínština
- v některých jazycích existují jak nominativní tak i ergativní konstrukce – hindština
 - sloveso v přítomnosti nominativní konstrukci
 - sloveso v minulosti ergativní konstrukci
 - Iarḱā āyā. - nominativ
 - Rām ne ciṭṭhī likhī. – ergativ

Ergativní jazyk

- původce děje (agens) je v ide. podmět, v ergativních jazycích je předmětem v ergativu
- podmět, který není původcem, je pak ve tvaru (pádu) označovaném jako absolutiv
- Dům se staví dělníky. X Dělníci staví dům.
- agens X patiens
- agens – původce děje
- patiens – zasažený dějem

Milewského typologie

- koncentrické a excentrické jazyky
- rozlišuje ergativní a akuzativní jazyky
- rozdělení jazyků do 6 skupin v závislosti na 4 syntaktických vztazích:

class	1	2	3	4	5	6
Experiencer to verb	a	a	a	a	a	a
Agent to verb	a	b	a	b	a	b
Patient to verb	b	a	b	a	b	a
Attribute to noun	c	c	b	b	a	a